

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
NOVEMBER 2023

XITSONGA RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA: PAPILA I
XITSONGA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I

MARKING GUIDELINES

Time: 2½ hours

100 marks

These marking guidelines are prepared for use by examiners and sub-examiners, all of whom are required to attend a standardisation meeting to ensure that the guidelines are consistently interpreted and applied in the marking of candidates' scripts.

The IEB will not enter into any discussions or correspondence about any marking guidelines. It is acknowledged that there may be different views about some matters of emphasis or detail in the guidelines. It is also recognised that, without the benefit of attendance at a standardisation meeting, there may be different interpretations of the application of the marking guidelines.

XIYENGE XA A XIMBANGU

XIVUTISO XA 1 PROSI

XITSHURIWA XA A

TINHLAMULO: XITSHURIWA XA A

- 1.1 A a ri muhaxi na mutsari wa mahungu.
- 1.2 ntiyiso/C
- 1.3 Ku hisa na ku hahlula mikhukhu ya Vantima lava a va etlerisile vavabyi kumbe ticece.
- 1.4 Hileswi a a hlanya mahungu eka rhadiyo onge hiloko a lo vona mhaka leyi a yi vikaka hi mahlo ya nyama lomu yi humeleleke kona.
- 1.5 Hikuva vahahluri a va rhwarile mazinki na timhandzi hi titori va ya swi cukumeta empfhukeni ekule.
- 1.6 I vatirhikulobye.
- 1.7 Nhlokomhaka yi ri: "Vutsari na vukandziyisi bya mahungu", leswi yelanaka na hungu ra xitshuriwa leri vulavulaka hi mutsari na mukandziyisi wa mahungu."
- 1.8
 - 1.8.1 Va bohile rhengu ro tidzimela swintsongana swa vona leswaku va ta kuma ndhawu yo hlaliseka loko mpfula, mumu na xirhami swi va hlasela.
 - 1.8.2 Hi siku lero Rihlevo a a ri karhi a teka mahungu endhawini yoleyo, vaaki va Dudula a va hlundzokile swinene.
- 1.9 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso. Ndzi kumile dyondzo ya leswaku ntirho wa vutsari na vukandziyisi bya mahungu wu kahle swinene kambe wu na khombo.
(Amukela na tidyondzo tin'wana leti twisisekaka.)
- 1.10 Swi kombisa leswaku va hava vutivi mayelana na matimba lawa nawu wa huvo ya doroba wu nga na wona.
- 1.11 A va fanele va ambarile swiambalo swo tisirhelela eka maqulu na ku va na movha lowu va nga balekaka hi wona loko swi tikile.
- 1.12 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso. A va endlela ku sula mahungu lawa a a ma tekile ya leswi va swi endleke.
(Amukela na mavonelo man'wana lama twisisekaka.)

TINHLAMULO: XITSHURIWA XA B

- 1.13 Phorisa ra le magondzweni ri le ku tsaleleni ka muchayeri thikithi ro va a tlurile nawu wa le magondzweni laha muchayeri a khisameke ehansi a ba mavoko ku kombisa ku tisola na ku va a kombela leswaku ri n'wi rivalela eka nandzu lowu a wu endleke.
- 1.14 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena leyi twisisekaka. Xikombiso. A ndzi ta xi tsundzuxa leswaku xi tirha hi ku tshembeka leswaku xi ta kota ku hunguta makhombo lama humelelaka emagondzweni.
(Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.)
- 1.15 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso. Xi nga va xi tsakile swinene, hikuva xi na matimba yo teka xiboho xin'wana na xin'wana ehenhla ka ximunhuhatwa lexi khisameke.
(Amukela na mavonelo man'wana lama twisisekaka.)

XIYENGE XA B

XIVUTISO XA 2

TINHLAMULO: XITSHURIWA XA C

TINDLELA LETI KU HLUNDZUKA KU ONHAKA RIHANYU RA MUNHU HAKONA

Mukamberiwa a nga ha longoloxa tipoyinti tin'wana na tin'wana ta ntlhanu exikarhi ka leti landzelaka:

1. Ku hlundzuka ku tisa nxungeto eka mbilu ya munhu.
2. Munhu a nga biwa hi xitiroku hikokwalaho ko va a tshama a hlundzukile.
3. Swirho swa miri wa munhu a swi tirhi hi mfanelo loko a hlundzukile.
4. Xiyimo xa ku vilela xi nyanya ku tlakuka hikokwalaho ko va munhu a hlundzukile.
5. Ku hlundzuka ku vanga ntshikelelo wa miehleketo ngopfungopfu eka vaxinuna.
6. Mahahu ya onhaka loko munhu a tshama a hlundzukile hambiloko a nga dzahi fole.
7. Nkarhi wo hanya wa munhu wa hunguteka loko a tshama a hlundzukile.

(Mikutlunya ya ntlhanu ntsena.)

XIYENGE XA C NTIVORIRIMI NA MATIRHISELO YA RIRIMI

XIVUTISO XA 3

TINHLAMULO: KHATHUNI

XITSHURIWA XA D

- 3.1 Ximunhuhatwa xa nomboro ya 1 xi nga va xi hlamuserile ximunhuhatwa xa nomboro ya 2 hi milawu yo karhi leyi nga kona evuphoriseni, laha ximunhuhatwa xa nomboro ya 2 xi nga hlamula leswaku xa yi tiva milawu hikuva nuna wa xona i phorisa.
- 3.2 Swi kombisa leswaku i munhu wo tikukumuxa kumbe ku wo tivona no tekela vanhu van'wana ehansi.
- 3.3 I ku kombisa vun'wini kumbe mutsari wa khathuni.
- 3.4 A ndzi yimi na yona, hikuva milawu ya vuphorisa yo dyondzeriwa, kasi xona a xi byi dyondzelangi.
- 3.5 A ndzi ta hlundzuka hikuva ndlela leyi xi hlamuleke hi yona yi kombisa ku pitsula kumbe ku konyolola.

XIVUTISO XA 4

TINHLAMULO: XITSHURIWA XA E: XINAVETISO

- 4.1 "Makhasimende ya khume yo sungula ma nyikiwa phakithi ra 1 kg ya swiwitsi mahala."
- 4.2 Ku koka rinoko ra vaamukeri va hungu.
- 4.3 Xi kongomisiwile eka vanhu hinkwavo lava nwaka xitimatorha xa coke.
- 4.4 Mhangane CC. Riqingho ra 222 465 9023.
Imeyili ya mhanganec.co.za.
(Vutihlanganisi byimbirhi ntsena.)
- 4.5 A ndzi yimi na yona, hikuva ma kona mavhengele man'wana lama xavisaka switimatorha leswi herisaka torha ku fana na ra vona kumbe ku ri tlula.
- 4.6 I ku endlela leswaku vhengele ri tisirhelela hi wona loko muxavi a lava ku cincisa endzhaku kaloko a xavile.

XIVUTISO XA 5 PROSI

TINHLAMULO: XITSHURIWA XA F

- 5.1 Ku kombisa ndlela leyi va nga ta hlula vadyondzi hinkwavo va Xifundzankulu.
- 5.2 Hambiloko Phikani na Dlayani va hlambisa timbilu, vufambisi bya xikolo byi va lehiserile timbilu.
- 5.3 Ku tikarhata ka hina ku kombisana laha na lahaya ku tswarile mihandzu.
- 5.4 A ndzi ta xi tirhisa loko ndzi lemukile khombo ro karhi leri kongomeke eka mina hi nkarhi ri nga si ndzi fikela, kutani ndzi tshama ndzi ri tilulamisile leswaku ndzi ta ri papalata.
- 5.5 Mina ndzi ta lava ku va muhlahluvi wa timali kumbe muijiniyara.
- 5.6 Muhluri u fanele ku **sala** hikuva wa ha ri ntsongo naswona laha hi yaka kona i kule./Malume u ndzi vuyerile na **sala** ro nandziha hi le nhoveni.

XIYENGE XA D VUTLHOKOVETSERI

1A XITLHOKOVETSELO XO KA XI NGA RI XA NDZAWULELO

XIVUTISO XA 6 XIMBANGU

VUTOMI BYI HUNDZULERILE – S.J. Malungana na M.T. Babane

N'WANKUMi – J. M. Magaisa

- 6.1 Xitlhokovetselo lexi xi ndzi tisela xifaniso xa munhu loyi a nga na rifuwo ro tala leri n'wi endlaka leswaku a tekela vanhu van'wana ehansi. Mutlhokovetseri u ya emahlweni a hlamusela leswaku hambileswi munhu loyi a nga na swilo hinkwaswo, kambe u chava rifu hikuva wa swi tiva leswaku siku rin'wana u ta fa.
- 6.2 Mpahla ya manyunyu ya losa./Ntila wa 13.
- 6.3 xinkadyana/C
- 6.4 Mutlhokovetseri u hlamusela leswaku mutlhokovetseriwa u nyika vanhu van'wana mavito yo kombisa leswaku va thyakile hikokwalaho ko va yena a fumile na ku va a ri na swilo hinkwaswo.
- 6.5 Mutlhokovetseri u vula leswaku vanhu lava pfumalaka va tshamela ku ya kombela ku pfuniwa hi xifumi lexi tanihileswi va swi tivaka leswaku u na swilo hinkwaswo.
- 6.6 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xikombiso. Ndzi nga n'wi tsundzuxa leswaku u fanele a hlayisa rifuwo ra yena na ku va a hanya kahle na vanhu hikuva ri nga hela nkarhi wun'wana na wun'wana kutani a sungula ku xaniseka na ku kombela eka vanhu lava a a va tekela ehansi.

1B SWITLHOKOVETSELO SWA NDZAWULELO

NTLHUVUTSO WA VUTOMI – Dr. M.D. Ndove

XIVUTISO XA 7 XIMBANGU

XIHLAMARISO – Dr. M.D. Ndove

- 7.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi munhu loyi a hlamarisiwaka no chavisiwa hi rifu ra xaka ra yena loyi a n'wi kumeke a lovile a nga swi langutelangi.
- 7.2 Lawa a ya ri makumu ya tona, u swi vula u tikhomelerile xisuti./Ntila wa 6.
- 7.3 tiyeleke/B
- 7.4 I xa ku va a navelela mutlhokovetseriwa leswaku a etlela hi kurhula tanihileswi a a nga ta swi kota ku landza maxaka ya yena lama loveke khale hikuva u lovile na yena.
- 7.5 Swi kombisa leswaku loko mutlhokovetseri a fika endlwini leyi mutlhokovetseriwa a loveleke eka yona, mufi a a ha ku lova.
- 7.6 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena keri twisisekaka. Xikombiso. Ndzi vona yi nga ri mhaka ya kahle, hikuva ku n'wi hayeka na ku va a nga n'wi hayeki swo fana, hikuva u lovile.
(Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.)

XIVUTISO XA 8 XIMBANGU

U NGA CELELI TALENTA YAKU – Dr. M.D. Ndove

- 8.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi munhu loyi a tsandzekeke ku endla swilo swo karhi nkarhi wa ha pfumela. Xi tlhela xi kombisa leswaku mutlhokovetseriwa u hanyile mahanyelo na vutomi lebyi a a nga languteriwangi ku hanya byona.
- 8.2 Kambe mikateko yi na mahlo ya nkwahle./Ntila wa 15.
- 8.3 celerile/A
- 8.4 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso. Ndzi dyondzile leswaku ndzi fanele ndzi tirhisa talenta leyi Xikwembu Xi ndzi nyikeke yona.
(Amukela na tin'wana tidyondzo leti twisisekaka.)
- 8.5 Mutlhokovetseri u tsundzuxa mutlhokovetseriwa hi nkarhi lowu a a endla swo endleleni, laha loko vatswari va n'wi tsundzuxa a a hlundzuka a nga lavi ku teka switsundzuxo swa vona.
- 8.6 Xihesi i xivungu lexi dyaka mbewu. Mutlhokovetseri u hlamusela leswaku vanhu a va fanelangi leswaku va tumbeta titalenta ta vona hikuva swi nga endla leswaku va ti rivala va nga ha koti ku yi tirhisa loko va tshuka va lava ku ti tirhisa.

Ntsengo hinkwawo: 100